

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1850

ԹԻՒ 379

ԶՄԻՌՆԻԱ, 22 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

Գերմանիոյ բազմաթիւ հորիզոնը, ինչպէս արդէն յայտնի է մեր ընթերցողացը, թանձրամաճ ամպերով ծանրացեալ է. ուսկից կրնայ այնպէս փութիլի մը ծագիլ, որ Լըրոպիոյ հաւասարա կշռութիւնը և միանգամայն խաղաղութիւնը փտանդի մէջ ձգէ: Եւ ահա այս օրինակը երկրին է, որ զինուորական պատրաստութիւններ ընել կուտայ, ոչ միայն գերմանական տէրութիւնը, այլև Լըրոպիոյ բոլոր կառավարութեանցը:

Թէպէտև Օլմից քաղաքը՝ Վատրիոյ պաշտօնէից նախագահ Շիպրցընպէրի իշխանին և Բրուսիոյ արտաքին գործոց պաշտօնէացի մօսիւ տը Մանդայիշէլին մէջ մօտ օրերս եղած գաղափարութիւնը խաղաղասիրական է, որուն Բրուսիոյ թագաւորն ալ իւր հաճութիւնը տուաւ, սակայն ամայս 3ին ըստ լատինացեաց ազգային խորհրդաւ նոցր գտնարուելով իւր անդամաց մեծագոյն մասին հաճութիւնը գէտ կեցաւ այս գաղափարութեան յառաջ բերելով թէ՛ Բրուսիոյ ազգին պատիւը և արժանաւորութիւնը ուրիշ տակ կառնուի, թէ՛ Վատրիոյ կառավարութիւնը ամէն պահանջները կրկնապատուի. և հետեւեալ որոշեց թէ պէտք է որ պաշտօնէաները (միլիտար) հրաժարուին, ըստորում բռնած քաղաքական ճամբանին՝ Բրուսիոյ տէրութեան խիստ միատակար է: Սօսիւ տը Մանդայիշէլ ուղեց պաշտպանել կառավարութեան ի գործ դրած քաղաքականութիւնը և քանի մը իրաւունքներ յառաջ բերաւ, բայց խորհրդաւ նոցր իւր որոշմանը վրայ հաստատուն մնաց:

Եւս գիտաւ պարագային մէջ պաշտօնէից փոփոխեալ երկու շաբաթ կար հետեւել. կամ իրենց պաշտօնէին հրաժարիլ, կամ թագաւորին ունեցած սահմանադրական արտօնութիւնը ի գործ դնել, այսինքն ժամանակի մը համար գոցել տալ զխորհրդանոցը: Թագաւորը այս միջոցի շաբաթը ընտրեց, և ամայս 4ին ըստ լատինացի ոց

հրամանագիր մը հանեց, որով Բրուսիոյ ազգային երեսփոխանաց ժողովը որ անցեալ ամայս 9-21ին օրինակը կերպիւ բացուած էր, նորէն կը գոցէ մինչև 3 յունվարի 1851 ըստ նոր տու մարի:

Եւս կերպիւ կառավարութիւնը ժամանակ չափ հեղով, կը յաւայ թէ ամիսէ մը ետե խորհրդաւ նոցր կրնայ իւր միտքը փոխել. ըստորում Օլմիցի գաղափարութեանց գործադրութիւնը յառաջացած և կարելի է թէ ընթացած կըլայ: Հաւանական է որ կառավարութեան այս կարգադրութիւնը յաջողի, բայց եթէ խորհրդանոցը իւր որոշմանը վրայ միշտ հաստատուն մնալու գէտ, յայնժամ Բրետերիք կուրիւմ վեհապետ թագաւորը հարկաւորապէս պիտի ստիպուի լուծել զխորհրդանոցը, և ընտրողաց ժողովները գումարել տալով՝ նոր երեսփոխաններ ընտրելու պիտի հրաւիրէ զարդը: Սակայն եթէ ազգը միևնոյն երեսփոխանները նորէն ընտրելու ըլլայ, կամ ուրիշ ընտրուած երեսփոխաններուն մեծագոյն մասն ալ լուծուած խորհրդանոցին քաղաքականութեանը հետեւելու ըլլայ, յայնժամ անտարակոյս պատերազմ պիտի բացուի Վատրիոյ դէմ, և Լըրոպիոյ տէրութիւնները՝ իրենց օգտիցը և քաղաքականութեանը համեմատ ի հարկէ դաշնակից պիտի ըլլան յիշեալ երկու մեծ կառավարութեանց մէկուն կամ միւսոյն հետ: Ստորի, ինչպէս այս համառօտ նկարագրութեան կըլտեսնուի, Գերմանիոյ խնդիրը խիստ փոխադարձ փոխակի մէջ է առայժմ. թէպէտև տոտիւսին յոյս չտու կայ թէ բարեկամներն փախճան մը կրնայ ընդունիլ: Քանի մարդոց առջև գիտաւորին է ընցած բաները դիւրին են առաջի Բրուսիոյ:

Մեր յարգոյ ընթերցողներէն ոմանք կարելի է հարցնեն մեզ թէ, որոնք են Գերմանիոյ մէջ այս ժամանակեանց պատճառները: Թէպէտև շատ են՝ կը պատահական մը, բայց գլխաւորապէս նախագահութիւնը կուր մըն է Վատրիոյ և Բրուսիոյ տէրութեանց մէջ: Գերմանական գաղափարացու

թեան ընդհանուր ժողովին մէջ Վատրիոյ կուրիւմ ինքը նախագահ ըլլալ. իսկ Բրուսիոյ ալ նմա նապէս իրեն կուրէ յատկացնել այս նախագահութիւնը յառաջ բերելով թէ իրեն կը վերաբերի իբրեւ սահմանադրական գլխաւոր տէրութիւն, անմիաս պահել իւր հայրենեաց սահմանադրական սկզբունքը և այլն:

Կը վերջացնեմք այս մեր քաղաքական տեսութիւնը հրատարակելով լիշեալ երկու մեծ տէրութեանց զինուորական զորութիւնը պատերազմական դէպքի մը մէջ: Կալէի Գը Վիլիեր անուն Գերմանական լրագրոյն համեմատ՝ Վատրիոյ բոլոր զօրաց թիւը 412,000 հոգիի կը համարի. որոցմէ 380 հազարը հետեւի են, և 32,500 ձիաւոր. այլև 1300 կտորի չափ զանազան տեսակ թնդա նոթ ունի: Իսկ Բրուսիոյ բանակին թիւը 493 հազար է. այսինքն 450 հազար հետեւի, և 43,000 ձիաւոր. այլև 864 կտոր թնդանոթ ունի:

Տփիսիւն Հոկտեմբերի ցին կըլքեն:

Օգոստոսիս Ռուսաց Կայսեր թագաւորն առաջ որդին բարձրապատիւ առատագութիւնը զեքսանդր Նիքոլայեւիչ Սեմ Գուբը սեպտեմբերի 25ին շքեղաշուք մեծ հանդիսով հասաւ ի Տփիսի, և նոյն ամայս 27ին հայադի և վրացի ազնուականաց ժողովը կարաւ մեծաշուք հանդէս մը ըրին տէր Շմառնեան հայկազուն պալատին այգին ի պատիւ բարձրապատիւ Կայսեր որդւոյն, և բոլոր գիշերը հրախաղութիւններ եղան: Հետեւեալ օրը Տփիսի քաղաքացիք ևս պատիւ ունեցան նոյն օրինակ հանդիսով ընդունելու զՍեմ Գուբը Վրճրուսեանց Հայ գնդապետին (պոլկովնիկին) հոյակապ պանդոկը, որ մեծ շքեղութեամբ և զմայելի կերպիւ զարդարուած էր: Սեմ Գուբը շքեղափայլ զարդարանքներ իւրոք դրուած էր նաև տէր Շմառնեան պալատին այգիին մէջ: Եւս բոլոր քաղաքը լուսաւորուած էր գէշերները, և խիստ գեղեցիկ ու սրանչիւ տեսարան մը կը ներկայացնէր: Բարձրապատիւ Սեմ Գուբը

ՔԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ

Պատասխանիչ զբաժանութեան պարոն Իվանով:

(Հարցմանութիւն 11)

Թորոքով էր երրորդ որդի Գամբայ, որը ճանաչեան գողազգայեան Հայոց Լեւոնիս, Թէոդորէ տաւ, Իսիդորոս Իտալացի, իսկ Կարմիր(1) և Լեւոնիսի հեղինակը ընդհանուր պատմութեան դէնն գնա ի Սեմ Լայս: Օլմիցի բերան մաւ տամբ իւր արդարացուցանել և աւանդութիւնն այժմեան Թուրքիոյն ազգին, ըստ որոյ կոչեն զՀայոց՝ եղբորորդի(20): Օլայս ամենայն յառաջ բերի, զի համարեցի Պ. Իվանովին թէ՛ սերունդը Նոյն ոչ վաղիպակի յետ ջրհեղեղին, կամ միահաղայն անցին ի Սեմայր, այլ յանցանել բուսական ժամանակաց ըստ չափու աճման իւրեանց և աւանդող նոցին՝ և այն մասամբ և եթէ Քանդի և չգլոր յայնժամ այլ պատճառ զօրաւոր զի նոցա թողեալ վաղիպակի զարեբեր գետեղերս, հովիտս, գաղափարայն Հայաստանի և զարօտաշատ լերին՝ դիմեալ իցեն յանջողի աւագուտս Բաբելոնի, և զի աշտարակն շինեցաւ որպէս ի վերոյ ցուցաւ յետ 250 կամ 244 ամայս ջրհեղեղին, իսկ Նոյ ապրեցաւ յետ այնորիկ ամս 350. յայտ

(1) Տես լրագրոյ 376 և 378-րորդ թիւերը:

(10) Միկուլթիւն Տնեղոց, Ժ. 3. Վագիւցի հեղինակը ընդհանուր պատմութեան հատոր 1. գլ. 2. յորում 6:

(20) Հարցմանութիւն Հայաստանի մասն ա. երես 299:

է թէ՛ նա դեռ ընակէր ի Հայաստան ընդ սեւ ընդոց իւրոց յետ շփութեան լեզուաց և ընդհանուր բաժանման մարդկան ի Սեմայրէ, որպէս վկայէ Կարմիր(21) ասելով: «Բազումը յաղապատհանցին Սեմայ, Բամայ և Զաբեթայ ոչ թողն բնաւ զայս լայնածաւալ սահման. այլ աստի յետ աշտարակաւնութեան սփռեցան գաղթականութեամբ Լըրոպիա և Միջինը»: Եւ այսպէս Հայի որդի Թորոքով, սերեալ ի Նոյայ ի հինգերորդ ազգի, ծնեալ ի Հայաստան և գնացեալ ի Սեմայր՝ յետ ծնանելու զորդի իւր զՍեմեան (գումեց և զայլ) ի Սաբեթայ ի յառնել իւր ռովութեանց անդէն ի միջինը զայստիցն առ ի տիրել միսեանց վերայ և յետ զօրանալու հակային Նիքրովիթայ և հնազանդեցուցանելու զայլս, ընդ վիլ և երեալ անտի ծնեղօք և ընդոնոք իւրով ևս և այլով: Ի նա յարեց իւր սու աւել ըստ 300 արամբ՝ զիսկ անդրէն ի Հայս յիւր հայրենի գաւառ, շինէ ինքեան տունն բնակութեան և գրտեալ մնացորդս յառաջագոյն ցրուելոցն հնազանդեցուցանէ զնոսա և անցեալ գնացեալ յարևմուտս հիւսիսի՝ բնակի ի բարձրաւանդակ դաշտի, զոր անուանէ Հարբ, շինէ և գիւղ, զոր անուանէ Հայկաշէն, անդ ևս գտեալ արս սակաւս ի նախաւորացն՝ հարկէ և զնոսա: Նիքրովիթ, կամ որ նոյն է ի Ել նախ՝ պատգամաւ որօք հրաւիրէ զնա ի հնազանդութիւն և յիւր գէտ գաւառն զիսկ ևս պատերազմաւ ի վերայ, ապանանի

ինքն յիւր ծովակին Վանայ, և տեղի յաղթութեան կոչեցաւ և կոչի ցարդ Հայոց Չոր: Իսկ բլուրն, ուր անկաւ նա՝ Գերեզմանք, և ուր մարմին Լեւոն թաղեցաւ՝ Հարբ(22): Եւս լեւան մինչև ցայսօր կոչի ի Հայոց յանուն Նիքրովիթայ, ի Բրդայ Նիայի Նիւրուտ, ի Լըրաբացոց՝ Նիպէլի Նիւրուտ, և մերձ ի ստորոտս այնորիկ կանգնեալ կան 50-55 ուղտու արձանք, իսկ զգերեզմանացն ասեն բնակիչքն գող սատանայի հանգիստ(23):

4. Պ. Իվանովին իւրովի որոշեալ զմիջոց ժամանակ ընդ մէջ ծնեղեան Զաբեթի և Հայկայ և հատուցեալ ց750 ամս, քարմանօք հարցանել մարթին իցէ յընթացս եօթն և կէս դարուց լինել ծնեղոց չորից. այլ հակառակ այսմ պատմիչք Հայոց զծնունդն Զաբեթի դնեն 2444, և զՀայկայն 2273 ամօք նախ քան Գրիգորոս, որոյ միջոցն լինի ց750, այլ 171 ամբ(24). և ապա զերանել Հայկայ ի Սաբեթին բերեալ պատճառս ասէ՝ Հայք են մնացորդ Բաղդէացոց, բայց սուրբ Վիրք, բազում հեթանոս և քրիստոնեայ մասն, նազիրք ապացուցանեն զերուտան Բաղդէացոց ի Հայաստանէ և ոչ թէ սոցս անտի, և ըստ

(22) Մովսէս Խորենացի, գլ. 5. Բ. Ժ. Ժ. Ժ. և այլ պատմիչք Հայոց:

(23) Նոր Հայաստան, երես 145, 178, 179:

(24) Պատմութեան Հայոց ի Չաղեանի գ. հատ. յաղիւսակս ժամանակաց, երես 22:

(21) Միկուլթիւն Տնեղոց Ժ. 3:

սեպտեմբերի 29ին կայսերական շքեղ հանդիսիւ ճանապարհ ելաւ դէպ ի լմերէթ . ուսկից այցելութեան պիտի երթայ Վիլնայ, Վիսպրաւ, Լիւքսանդրապոլ, սուրբ Լիւծֆան, Լիւքսան, Տիւրին, Կիւնդայ, Եմպֆի, Գարբանդ, Գուբայ, Թեմուրիան, Եւրայ, Գրայ, և անկէջ պիտի դառնայ ի Բեդրոպուրկ : Ի՞նչո՞ր հասարակութիւնը մեծ և պզտիկ, որոց սիրտը լեցուն է երախտագիտութեամբ, բարի ճանապարհորդութիւն կը բարեմաղթեն թագաւորանիւ առատագութեամբ կայսերորդայն, որ մեծապէս գոհ եղաւ Տիւրինի ժողովրդեան քերմեռանդ և փառաւոր հիւրասիրութենէն : Ի՞նչո՞ր հաւան գեղը մեծայարգի Բագրատունեաց պարոն Գաւրիէի փառաւոր հայկերոյթ մը բրաւ կայսերապետ Իշխանին :

Պայծառափայլ լինեալ Բեհրուտեանց Յովսէփեան Վատիկանացի իշխանը պատիւ ունեցաւ Տիւրինէն մինչև Գրայ ու զեկից ըլլալու թագաւորանիւ Սեդ Գրային, որ հաճեցաւ իւր կառքին մէջ նստեցնելու . դիմեալ իշխանը՝

— Սուրբ Լիւծֆանէն Զոկ . 15ին կը գրեն .
« Ի Երրորդումն ամսոյ բարձրապատիւ թագաւորանիւ Սեդ Գրայն ամենայն Սուրբ Եւրայ մեր, ուր փառաւորութեամբ և արժանաւոր մեծարանք ընկալեալ եղև ի մեծաբոց միաբանութենէն . որ մեծաւ հանդիսիւ ընդ առաջ ել Եւրին կայսերապետ Բարձրութեան մինչև ի դուռն շուկայի և փոքր մի յառաջև, իսկ վեհափայլ արքայազն սուրբ Երայն կամ զիկունք ընկերութեամբ տեղապարհ Գուբայ արքայապետութիւն և Գուբայ արքայապետին յառաջագաւ մինչ յայնկոյ գետոյն ընդ եօթանասուն հարցանաւորաց :

« Պայծառափայլ լինեալ Բեհրուտեանց իշխանն ուղեկից էր կայսերորդայն, որ մոտեւ ընդ գուռն Տրոպայ, ոչ կամեցաւ կոխել ի վերայ պատուական դիպակաց արկերոց անտի մինչև ցիֆֆէյն և յեկեղեցին համարեաց զուրբ Խաչն . յորում էր փայտն կենաց և ապա դարձաւ ի վեհարանն, զոր պատրաստեալ էին յատկապէս փառն կայսերորդայն և որոց ընդ նմայն էին Բարձրապատիւ Սեդ Գրայն բարեհաճեցաւ մնալ գիշեր մի ի սուրբ Լիւծֆան . ուր մինչև ցառաւոր մեծ տաշախտութիւն, լուսաւորութիւն և հրախաղութիւնք եղին ի շնորհաւորութի գալտեան առաւտագութեամբ կայսերորդայն : Օտարներքին պարտիզին իսպառ հատեալ էին և մարգը ամենայն ընդ աւագեայք . կանգնեալ էին ընդ պարսպաւ յարեմոց մանեկաձև տախտակամած օդամանեակ ճրագարանք ծայրէ ի ծայր պարտիզին նորոգ

ձեւերապետութեամբ, և ի միջոց առցա սիւնք հաւատարմ պարսպին, յորմէ տեսնել իրիկարգ գոյնգոյն լապտերք շինեալ յիւրան և իսկ ի վերայ միջին բարձր պարտիզին կանգնեալ էր առաւտակ բարձր յոյժ և ներկեալ ի գոյն թուիւ ըստ առաջնոց ամենից . յորոյ ի միջակիտն տեսնուիւր ճրագաւ գծեալ գիրն Եւր . որ է սկզբնատուն անուան թագաւորանիւ կայսերորդայն, այլ և շուրջ զնոյն տախտակաւ գոյնգոյն կանթեղք ճաճանչաւ և սեւեւեայք էին : Եւրին տառն առնաւ գործեալ ի վերայ կանաչ դիպակի՝ էր տեսնել ի ճակատ գանգաւորան . որոյ կիսամանեկաձև կամարք առ հասարակ ընդ միւս կամարդիկից ունէին զտախտակամած ճրագարան և գոյնգոյն լապտերք : Բարձրապատիւ Լիւքսանդր Լիւքսան Սեդ Գրայն զբարձր գահունակութիւն իւր հաճեցաւ յայտնել վեհափայլ արքայազն սուրբ Կաթողիկոսին մերոյ, և ի նշան իւր մարդասիրական զգացմանց 250 ոսկիս Զորանոցի նուիրեաց ի նպաստ սրբոյ Լիւծֆանի :

— Վ Լինայի Լիւքսան օրագիրը իւր թերթին մէջ, որ ի 14 նոյեմբերի ըստ լատինացի, հետեւեալ յօդուածը կը հրատարակէ՝ Տիւրինի Կաթողիկոսին լրագրին թարգմանելով . և որովհետեւ վերը դրուած տեղեկութիւններէն ի զատ ուրիշ մանրամասն ծանօթութիւններ կուտայ կայսերորդայն եղած ընդ ունեւորութեանը փայտի Տիւրինի մէջ, անոր համար արժան համարեցինք նոյն հատուածն ալ հաղորդել մեր ընթերցողացը :

« Զոկոս մերի 9ին Լիւքսանդր թագաւորանիւ առաջ իշխանը Տիւրինի մէջ զօրաց մարզը (Խաչն) գնակէն և Կուր գետին վրայ ձգեալ շուր կամուրջն ու Վրաստանի ճակատող փայտին (Խաչն) շուր համար ձևուած զօրանոցը տեսնելէն ետեւ՝ նոյն իրիկունը Վրաստանի հարազդի ու Վրացի ազնուականաց հացիկերութի գնաց : Կուր նոյն էր Տիւրինի Տերչուտնեան ամիրային՝ քաղքէն դուրս եղած պարտիզին մէջ, որուն դրան առջև ազնուական սարապետ Սրբեկան իշխանը կալսերապետ ընդ ունեցաւ . իսկ Տերչուտնեան ամիրայ կոչնաւորն արեւելեան սպորտութեան համար մեծազին տապաւնակ (Խաչն) մը անձամբ կրկնէր : Լիւքսանդր առաջ իշխանը սկսաւ յառաջ երթալ . երկու կողմէ տեղ ոյն ամենէն երեւելի իշխանները կարգաւ կրկնային, ասոնց մէջ Կարախանովի ժառանգ Գեհմէն—Սրբա իշխանն ալ կար : Կարաւէն ու հրախաղութենէն ետքը կերակրոյ նստան . սեղանին մէկն էր եւրոպական կերպով, մէկան արեւելեան, այսինքն գետինը փռուած գորգերու վրայ 200էն աւելի Վրաստանի ազնուական իշխաններ նստած էին

ձեւերներն մեծ ցլու և զլուրներ և ուրիշ ըմպանակներ բռնած : Սրբեկան սպարապետը սեղանի վրայ կայսերորդայն արեւ շատու թեան բաժակ նուիրեց . սուր վրայ կայսերորդին ալ Վրաստանի ազնուականաց կենդանու թեան բարեմաղթութիւն ըրաւ ու միշտ կըսէր թէ՝ Վրաստանի յաւիտեան անմահաւոր պիտի ըլլայ :

« Զոկոս մերի 10ին Տիւրինի բարձրապետ զօրքը տեսնելու գնաց, ուր Վրաստանի իշխաններն ու ազնուականներն իրենց դրօշներովը կեցած էին, իրենց հրամանատարն էր Նիքոլայ Կուրան—Սրբեկան սպարապետը : Եւրին իրիկունը Զայոց շուկային այցելութիւն ըրաւ, ուր Վրաստանի գնդապետին (Քրայն) պանդոկին մէջ առ բարձր հիւրին հանգիստեան ընդունելութիւն մ'եղաւ : Ի՞նչո՞ր շուկան լուսաւորած ու խանութները զարդարած էին ծանրազին կերպաներով . բազմութիւնն անհամար էր : Եւրին ետքը բոլոր շուկան պտրտեցաւ : Ինչո՞ր տեսնաւ հայազգի իշխանին պանդոկը մտած տեսնաւ՝ աղբիւրէ մը կարմիր գինի յորդաւատ կը հոսէր : հոս դարձեալ կայսերորդայն կենդանութեանը գինի խմուեցաւ : Վիկն կորմն—աղէկ աչքէ անցնելէն ետքը՝ Վրաստանի գնդապետին պանդոկը դարձաւ ու ամէն զարդարանք զննեց, հաճեցաւ, և մեծապէս շուր հակալ ըլլալով՝ մեկնեցաւ : Զոկոս մերի 15ին Տիւրինէն ելաւ » :

Կաթողիկոսի Լիւքսանի շուր թերթերը՝ այսինքն թիւ 564ն մինչև 59 ի միասին ընկալաք անցեալ շաբթու : Վերջի թերթին ամսաթիւք Զոկոս մերի 30 է : Եւր լրագրին հետեւեալ ազգային լուրերը կը քաղենք :

« Արախտութեամբ հրատարակեմք զի պարոն Սրբեկան Ս. Զայոցապետան մերազգի փառաւորան կան ի Կիւնդայ իբրեւ ծրու ամսօք յառաջ վարձեաց զԶեքէ զնա իմն գաղղիացի ընդ նաւապետութեամբ պարոն Լիւքսանայ : Չոգաւ ի ծովեղբերայն Լիւքսայ, յորմամ մահատարածան սաստիկ հարուածէր անդ, և ի միջի անհուն վշտաց և վատեկից գեհալ զհաղաւորութիւնը Սրբեկան ընկողն՝ բերեւ հատոյց ի կալիւթաւ :

«— Եւր թէ Լիւքսան և միւս այլ նաւապետ վրայ ելին ի Բուշրայ հոգեւորականք և աշխարհականք Վոր Գուրդոյցեաց իբրեւ սգիք 25 ինն հատ մանկամբ հանգերձ՝ դիմել ի գանազան քաղաք Զայոց, ի Բուշրայ, ի Կիւնդայ, ի Կիւնդափոր, և մանաւանդ ի կալիւթաւ : Յոսաւք այս գաղթականութիւն նոցա յաղողութե պատկեցի :

«— Եւր կրորդումն ամսոյ հատ այսր յարգեցողութիւն Գրիգոր Սրբեկան Ս. Կիւնդայի ի Կիւնդայ » :

Հաւատեցոյ Բորմալեանի⁽²⁶⁾ նորա անցին ի Սեդ Կուր կամ ի Բուշրայ յարեմոցայ հիւրաստիւն տաճարանց Զայոց այն է ի Բաղդեաց, և սուրբ և Զայոց մնալ ժամանակա ինչ ի տաճարան Բաղդեանի ջրայ ողջախոս անձանց իրաւունս այնպէս դատեցոյ, յորմամ ան յանդիման տեսաք ի վերոյ գրեալին Լայի մեծաւ մասամբ որդւոց ի Զայոց տան, յորոց Զայի :

Ճ . Պ . Ի փանդոն համառօտիւ յառաջ բերեալ զանցս առաքելոյն Վաղարշակայ արքայի Զայոց զՍրբա իբրաւ ի դիւանս Կիւնդայի առ ի յարմարել զսեպական պատմութիւն Զայոց՝ յարէ : « Եւ գիտէր լաւապէս զիդուս Զայոց, Բաղդեայց և Յունաց, որ և զյանձնարարութիւն թագաւորի իւրոյ իսկապէս կատարեալ երբեմն տոյց նմա զպատմութիւն Զայոց գրեալ ի լեզուս Բաղդեացեաց և Յունաց և աստի յայտնեէ հետեւեցանք թէ՝ ապա ուրեմն չգոյր զանազանութիւն և ոչ մի ընդ մէջ (լեզուաց) Բաղդեացեաց և Զայոց որպէս (ասէ) վկայէ և Ստրաբոն, և ի հաստատութիւն գրեալ գորոյն այն պատմութեան Յոյն և Բաղդեացի լեզուօք ցուցանեէ զառաջնոյ Վրոյ 98 ԴԷԼ Խորնոյ ձերուանոյն . այլ զայս գլուխ կամ չիցէ ընթերցեալ (որպէս ինձ թուի), և եթէ ընթերցեալ չէ հասկացեալ Պ . Խորնոյ իւր . Բաղդեացեաց և Յունաց լեզու

ուօք . այլ ի Յոյն և Վրոյ գիր⁽²⁶⁾ զի մինչ ցարդ զտախտի հայաբարբառ ժառանգ Վրոյց գրովուտի զայն բուն մարթ է հասկանալ նաեւ թէ՝ պատմութիւն Սրբա իբրաւ էր ի լեզու Զայոց Վրոյ կամ Յոյն տառեր և որպէս ցարդ առ Բեռնանցիս, Բաղդեացիս, Կաթողիկոսի, Կաթողիկոսի, Կաթողիկոսի, Կաթողիկոսի և առ այլն էն ի գործածութեան Կաթողիկոսի տառք, և Բարաջուցի առ բարձրագոյն Սահմանայց, սակայն բարբառ կամ լեզու իւրաքանչիւր ազգոյն տարբեր ի Կաթողիկոսի և Վրոյց, այսպէս և Վրոյցն, Յունացն և Պարսիցն էին տառք յայնմամ ի Զայոց տան, և ար յայն տակ, զի տառք Զայոց յայնմ ժամանակի չէին ի գործածութեան առ պատմութեան որոնք անն . այսու ամենայն լեզու Զայոց անհաղորդ երկն և առաջ յառեալ յայնմ թէ՝ չգոյր զանազանութիւն և ոչ մի ընդ լեզուս Զայոց և Բաղդեացեաց կամ Վրոյց, այլ հայաբարբառ զի իտողութիւնք յերկուց կողմանց աղաղակեմք թէ՝ գոյր և գոյ արդ այնպիսի ազգայն տարբերութիւնք որպէս ընդ լեզուս Չինաց և Վրոյցեաց, և որպէս հանրագիտակ բառարանն Սուրբ⁽²⁷⁾ բառարանք : Բառարան լեզուն, որ նշանակէ լեզուային հակառակ Բանանեանին (գաղտային) ունի (ասէ հեղինակն) զերկուս բարբառն՝ Բաղդեացեական, որ և կոչի ի բարբառն կամ Բաղդեական Բառարան և զԿաթողիկոս կամ Կաթողիկոս Բառարան

և յերկուսին ի սոսա չեն մեծ ինչ տարբերութիւնք : Վրոյցի լեզուք ցարդ ժամանակի կենդանի են և գտանին ի գործածութեան առ Բաղդեացիս (Բաղդեացիս) և Վրոյց (Կաթողիկոս) առ Կիւնդայ և առ Կաթողիկոս ի Սեպակեան և Վրոյց մոտեայ հարաւոյ տաճարան Զայոց տանի և ի Վրոյց դատան, չունին ամենէն զմերձաւորութիւն կամ զընտանութիւն ընդ Զայոցն, և եթէ որ ի նոցոյնց զմերն կամիցի և ի մէջ որ ընդայն ու սանիլ, պահանջին նոյն իսկ թէութիւնք, որ ինչ յոյն մուս լեզուացն Յունաց, Կաթողիկոս և այլոց տարաց : Բաղդեացի կամ Վրոյց լեզուն չէ նոյն ընդ Զայոցային . իբր զի միւր գիտաւոր պատճառաց գիտի գրոց և թարգմանութեան Կաթողիկոսի իսկզբան հիւգերորդ դարուն էր ոչ իմանալն ժողովրդեան Զայոց զլեզուն զայն . բան զի ի սկզբան բրիտանեութեան առ չինելոյ Զայոց կական տառիցն՝ փարգապետաց Զայոց հարկ ի վերայ կայր կարգաւ նախ յեկեղեցիս Վրոյցէն զսուրբ Կիւնդայ և ապա թարգմանել յայնմ ի հոյրին բարբառ, և այսպիսի արգելք ուժգինաւ որ կարացաւ ցանկն զճաղկաւ բրիտանեական կրօնի որպէս անկարկէն վաղաւորաց պատմիք մեր կորելն, Կաթողիկոս⁽²⁸⁾ և այլք : Եւ ոչ միայն Վրոյց

(26) Պատմութիւն Վրաստանի, հատ . 410 . էրեւ 246-247-371 .

(26) Պատմութիւն Վրաստանի, հատ . 410 . էրեւ 246-247-371 .

(27) Զայոց 2 . էրեւ 434-439 .

(28) Վաղարշ Գրիգորի 260 . « Տրուեմք, ասէ, երանելի այն Մաշտոց տառնեւոր զմեծաւոր ծախս մանկանց Զայոց տան առ Կաթողիկոս, որ բարբառ թարգմանէ և հետեւեաց ճանապարհք և բազմաժամանակեալ զԿաթողիկոս մտնէն զուրու իւրեանց ի զորոցս Եւրի գիտութեան . քանզի պատմեմք եկեղեցեաց և կար

տեղում թեան չափ կենտրոնով որպես լի յարմարութիւն
թագաւորական նաւին խորանայից, որ ամբողջ ինչ
յառաջ հարաւ ի խորագոյն Վանգիսի և փոսն
գեղաւ. և ետ մեզ գնացող այս ողորմ յիւրմէ յորինե
հալ, ի մահ քաղաքաւաւ և մեծանուն պարուն
Սարգսի Սանու կեան փոխելոյ յաստեացս յամին
1850 յորտոսի 15 ի հասակի 68 ամաց: Օտար
դարեւ զՍեփականէն ի մէջ անոց ժամանակին
թէ ի յաջորդ թեան և թէ ի ձախորդութեան
խոսեցան բազումք. մեք թեպէտ հուսկ յետոյ
ամենեցուն յանձն առեալ խօսիլ, ոչ հանդուր
ժեմք չնշանակիլ ատաւանոր զնախարհիկ և զան
ատան բարիս Վանու առ ազգ իւր. որ Սեփական
մէն հանգիստացու մեքու մն գարու, և առաւելաւ
գոյն մատակարար կալաւ քաղաքաւորութեան ազ
գիտ, որինակ բարի եղեալ Հայ բնակչաց խոր
մատանի: Երբեմն լինեալ ինքեան ինքեան արգասիք
գրաւորական մեծափառութիւնք յարգոյ պարու
նացն իշտեայ Սանու կեան ի Սանգուէն ի թա
գէտի լինեալ մեծն ի կալիւթաւ և այլոց. մա
նաւանդ թէ՛ և պարսն Վրիդորի նորա՝ որ այժմ
զոգրու գրեաց:

«Որքան քաղաք և սիրելի իցէ գովեստ ազգայ
նոց՝ այնքան առաւել խորհրդեղի ընծայի եթէ յո
տար ազգաց եկեցէ: Սուրբանայ Վարդան լրա
գիրն առէ: «Յաւ իմք ընէ Գրեմէ Գրեմէ Սարգսի
Սանու կեան ի Սանգուէն ի 15 օգոստոսի, ճշմար
տապէս և արժանապէս ողբացեալ: Եր նա մի ի
հնազանդ և ի հորաբայն Հայ վաճառականացն ի
Խորանաստան. որ արար մեծամեծ պաշտամունս
Խորանաստան և Խորանայից տեղութեց ի վերջ
նու մ. պատերազմին: Կեանք նորա ըստ ինքեան
պատմութիւն մի էր:

«Ներքէ քաղաքայնոց՝ օրինակ լիցի և մեծա
նուն պարուն Յովհաննէս Սարգսուցի, բարեբախտ
պատմութեան Հնդկաստանի. որ երախտագիտու
թեամբ առ և տանի զարգիս քսնուն բարեպաշտ
պարտ իշխանիս: Ե. Սարգիս ձեռագրեալով միշտ
ի մեծամեծ փառսն իւր:

«Մերէն ընէ ի կէտն աղօթքս, և տեղում թի
Խորանաստանի ընդ երախտեաց ծնողին, զորքին
Վրիդոր կարգեաց հրամանատար և վերապաշտ
արքայական մեծի նաւին: Վրիդորիմ հորանման
անասանելի խոհեմութեամբ և հաւատարմու
թեամբ կատարելոյ նորա զինք զայս պաշտուն:

«Ինկախորի Սարգսուցի Հոկտեմբերի 15 և
նոյեմբերի 1 թերթերէն կիմանամք թէ աֆիսնը
հանդարտութեան մէջ ի յիշեալ կղզին. և հա
զիւ թէ 390 թաւելի կը ծախուի փխրու լը (48-
50 հօտան):

«Վանդոնէն ընդունած նամակինս Հոկտեմբե
րի 16 - 28էն է. և մեր յարգոյ թղթակիցը նոր

փոփոխութիւն մը չնշանակիլ աֆիսնի գնոց վրա
յոր, որ միշտ անշարժութեան մէջ է եղեր:

Թէ հրանէն Նոյեմբերի 10 ամսամթուով կը
գրեն մեզ, թէ Վարսից օգոստոսի Դանիէլ զօր
բը բարձրովն յրուեր են Օհնկեան քաղաքին
աղանդաւոր ապստամբները. որոց գլխաւորնե
րուն մէկ մասը ուղարկուեալ են կուռնի մէջ, մէկ
մասը փոխուեալ են և մէկ մասը ձեռք անցեր են:
Կարանաւորաց մէջ նշանակութեան արժանի է
Սարգսի Սեփական աղանդապետը, զոր անմիջա
պէս Թէ հրանէն յուղարկուեալ են: Սարգսի Սե
փականը մարգարէի տեղգրած էր զինքը, և միա
միտ ժողովուրդեան խիստ յաջողութեամբ նոր ա
ղանդ մը կը բարձրէր: Որպէս և իցէ առայժմ
հանգստութիւնը և բարեկարգութիւնը հաւ
տատուեալ է յիշեալ քաղաքին մէջ, և կը յուսար
թէ կառավարութեան արժուն հոգատարութիւնը
այս խռովոյցը աղանդը նորէն երեւան ելնելու
կարողութիւն չունենար ամենին:

«Սարգսի նահանգը Ունէի սուրբ Ստեփան
նոս փանից առաջնորդ ծերունազարդ տէր Նիկո
լայոս գերապետիւ Կախիկայոս իւր վիճակոյց
ժողովուրդեան գործոց կարգադրութեամբ համար
քանի մը ամիսէ ի վեր Վրիդոր կը գտնուէր. ուր
Խորանաստանի Վրիդորի տեղապահ ժողովուրդ
իւր ազգայնական ինքիւր փրով ընդունուեալ է և
մասնաւոր յարգութիւն և պատիւ գտեր է տե
ղութեան առջև իւր պատկառելի խորին ծերու
թեանը պատշաճաւ. բունցի 117 տարեկան է:
Թէպէտ տեղիւ իւր խնայական կարողութիւնները ա
մենին ին տկարութիւն մը չունին և առողջութիւն
ալ խիստ բարձր վիճակի մէջ է:

Յիշեալ գերապետիւ Կախիկայոսը ընկերութե
վան մասին Տառնան Վրիդոր ամիրային արտաւ
նեցեր է օգոստոսի Կախիկայոսը ներկայանալու. որ
մարդասիրական քաղցրութեմբ ընդունել է պատ
կառելի սրբազան ծերունայն ջերմեանով և ար
տաւորաբար օրհնութիւններ և բարեմաղթութիւն
ները, և բարեհաճութեմբ Գրեմէ նախընթաց ակա
նակաւ պատուական նշան մը շնորհելու անոր:
Խորանաստանի մարդասիրութեամբ պատուել է
զինքեան քաղաքը Կախիկայոսը, շնորհելով անոր իր
կենդանապիքը, նմանապէս ընթացողով ակաւազարդ
ոսկի տուփ մը: Սարգսի միւս երեւելի պաշտուն
տարները ևս մեծ յարգութիւն ցուցցեր են անոր:

Կերպարանի Նիկոլայոս արքայազնը, որուն սիր
տը լեցուն է մոտերիմ երախտագիտութեամբ՝ ան
դադար օրհնութիւններ և բարեմաղթութիւններ
կ'առաքէ երկիրը, մեր վեհափառ առատագութե
մբ Վրիդոր երկար կենացը և երջանկութեանը համար
նմանապէս բարձրապատիւ Սեփական փառային և
միւս պաշտունակալաց բարօրութեանը համար:

Յիշեալ ծերունազարդ Կախիկայոսը, որուն
յանձնուեր է նաեւ Սարգսի առաջնորդութիւնը՝
երկու շաբթի օրը Կոստանդնուպոլսէն աւտոբի
ական շոգենաւով հասաւ Կախիկայոսը ընկերութեամբ
Սարգսի երեւելիներէն Սարգսի մահտեսի Վո
ղոս աղային, և արժանաւոր յարգութեամբ ըն
դունուեցաւ և պատուաւորեցաւ, ու նոյն օրը
երկուսն զէմ մեկնեցաւ Կախիկայոս երթալու
ուսկից Սարգսի պիտի անցնի:

«Հաւաքէն նոյեմբերի 25 ամսամթուով կը գրեն:

«Վարդաբախտ կուսակալ վանական Սե
փական փառային հասնելէն երկու օր ետքը իւր
հետը բերած արքունի հրովարտակը մեծ հան
դիսե կարգաւորեցաւ ի ներկայութեան բոլոր
մեծամեծաց և պաշտօնաւարաց: Սարգսի
վան մասին փառան արտաւանակ և ազգու ատե
նաբանութիւն մը ըրաւ. որով յայտնեց թէ օ
գոստոսի ամսաւորութեմբ Սարգսի մարգա
տէր սիրտը մեծապէս ցուեցաւ Հաւաքի վրտախ
և արեւնահեղ զէպրերը ընելով թէ Նորին Վե
հափառութեան և իւր մեծազոր տէրութեան
պաշտ առջև իւր ամէն հպատակները հաւատար
մ են, ինչպէս և ինչ կ'օրէն կու գէ թող ըլլան, և
միևնոյն իրաւունքը ունին օրինաց առջև, և
անոնց ամենուն հանգստութեամբ և ապահովու
թեամբ վրայ կառավարութիւնը կը պարտաւորի
ինքանք տանիլ, և հետեւաբար նոյն ապահովու
թեամբ վնաս տուողները շարաւար պիտի պատ
ժուին, և այլն: Սարգսի առաջնորդութիւնը մեծ և

խիստ բարձր ազդեցութիւն մը ըրաւ ամենուն
վրայ. յետ այնորիկ վանական Սարգսի հրա
ման ըրաւ բոլոր մահմէտական ժողովուրդեան, որ
բրիտանեայ ազգերէն ինչ որ յափշտակած են ի
րենց յոժար կամօքը բերեն, նմանապէս զինա
րանէն առած զէնքերէն բերեն իւր տեղը յանձ
նեն և ուրիշ հարկաւոր պատուէրները խիստ
քաղցրութեամբ տուաւ: Նմանապէս քրիստոնեայ
ազգերն ալ ապահովուց թէ իրենց կորսնցուցած
ինչքերը լրման իրենց ձեռքը կը հասնին, թէ անոր
վրայ ինքը հոգ պիտի տանի. ուստի գուք արդ
թողեղիք, ըսաւ, օգոստոսի ամսաւոր կայսեր
երկար կենացը համար, որուն հայրական գութը
միշտ անպակաս է ձեր վրայ:

«Վրիտանեայ ժողովուրդը երախտագիտութե
մբ առաջ օրինակ միւրթարական խօսքերուն վը
րայ ուրախացան մեծապէս, և փութացան՝ փա
շային հրամանին համեմատ, յափշտակուած բոլոր
ընկից ստորգ ցուցակը շինելու և տարւոյ յիշեալ
կուսակալին. որոց գումարը կը հասնի 13,430,095
լիւ յի. բաց ի այրած անշարժ ստացուածքներէն:

«Տառնանէրը արդէն սկսան յափշտակած բա
նեւորին շարունակ բերել, ուստի կը յուսացուի
թէ քիչ բան միայն պիտի պակսի:

«Վանտարեկալ գլխաւոր յանցաւորները չղթա
նելով կապուած ջորիներու վրայ գրուեցան և
անոնց ըսած չարագործութիւնները տախտակի
մը վրայ գրուած վիզերին կախեցին, և այս կեր
պիւ մեծ խայտառակութեամբ Հաւաքի փողոց
ները պտղացնելէն ետեւ՝ խիշնայեցան յուղար
կուեցան, ուսկից Կոստանդնուպոլսի պիտի եր
թան տէրութեան շոգենաւով մը:

«Հանգստութիւնը և ապահովութիւնը ըստ
ամենայն մասին կը տիրէ՝ քաղաքի մէջ, և ամէն
բարեւեր և խաղաղասէր անձինքը ջերմեանով ու
թեամբ օրհնելով օգոստոսի ամսաւորութեան ան
ունը, կալապակեն: «Կեցցէ՛ մեր առատագութե
մբ նշանակալ ԱՅՏԻՒԼ ՄԵՃԻՏ Կայսրը»:

«Հաւաքի աւար եղած տանց և կրպակայ
թիւը և յափշտակուած ընկից արժէքը՝ ըստ իւ
րաբանչիւր ազգի:

	տուն, կրպակ	զուգում
Պապագաւան Յոյներէն	209	25
Բուսն Յոյներէն	34	2
Սարսնի ազգէն	120	8
Հայոց ազգէն	59	
Հոռմէական Հայերէն	134	
Սարսնեան	111	
Հին Սարսնի ազգէն	5	
Կախիկայոս	16	
Կախիկայոս	209	25
Բուսն Յոյներէն	34	2
Սարսնի ազգէն	120	8
Հայոց ազգէն	59	
Հոռմէական Հայերէն	134	
Սարսնեան	111	
Հին Սարսնի ազգէն	5	
Կախիկայոս	16	

տուն 688 • 35 • 13,430,094

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 19 Նոյեմբերի:

Խորանաստանի Վրիդոր մարդասիրական գագա
մունքներէ շարժեալ ընկերութեան ոգին քաջա
լերելու վրայ է միշտ Տառնանային մէջ իւր ա
մէն ազգի բազմաթիւ հպատակաց բարեկեցու
թեանը համար: Ուստի կայսերական հրամանաւ
բաժնորդական ընկերութիւն մը կարգադրեցաւ
շոգենաւուց երթեկեկութիւն մը հաստատելու
Պոսթորի մէջ, և որուն անունը Շիքի խալիկ
գրուեցաւ, այսինքն Վարդաբախտ Նիկեոսի
Սարգսի ընկերութեան գրամագրութիւն 4 միլիոն
500,000 լիւ պիտի ըլլայ բաժանեալ ի 1500 բա
ժին, և իւրաքանչիւր բաժինը 3000 լիւրու
ըլլալու է: Հինգ շոգենաւ ծախու պիտի առ
նուի, ամէն մէկը 60 ձիու ուժով, որոնք ամէն
օր Կոստանդնուպոլսէն մինչև Վարդաբախտ
նաւոր երթելու կ'օգտին պիտի ընեն Պոսթորի եր
կու կողմը եղած ամէն գեղերը հանդիպելով
Երկու շոգենաւ ալ գնոյ պիտի առնուի 100-120
ձիու ուժ ունեցող իւրաքանչիւր, և ասոնք ալ
վաճառականի նաւերը քաշելով Պոսթորի ներք
ցէն անցնելու պիտի ծառայեն՝ երբոր հակառակ
հովիտը կը հանդիպին: Սարգսի շոգենաւերը
գրեթէ 4 միլիոն զուգում պիտի արժեն. ուստի
միացեալ 500 հազար լիւ ալ Կոստանդնուպոլսի
ներքոցին հարկաւոր եղած նաւամատոյցները
չնկելու ծախք պիտի ըլլան:

Վեհափառ առատագութեմբ Սարգսի այս օգ
տակար ընկերութեան յառաջադիմութեանը օգ

այլև Յոսեփանուն վարէին, առէ, Սարգսի խո
րենացի, կարգէ եկեղեցւոյ (29). իսկ ի կառավա
րութեան քաղաքական գործոց պետութեմբ Հայոց
վարէին փոփոխակի զգիրս Վարսից, Յունաց և
Սարգսի (30), զոր մարթ է բացատրել թէ՛ յարե
մտեայ հարաւոր քաւոտս Հայաստանի ի սահմա
նակցութեմբ Սարգսի վարէին զնոյն զգիր ի
սահմանակցութեմբ Յունաստանի զՅունացն և ի
Վարսիցն զՎարսիցն. կամ թէ ի թղթակցութե
մբ տէրութեմբ Վարսից և Յունաց ի կիր առնուին
Վարսիցն ընդ Վարսից և զՅունացն ընդ Յունաց:

(Շարունակելի է)

Կարապետ Լարրապետ Կահնաւարեանց:

Գրաւորութիւն Վարսի ամսագրի վարէին ի փոխարէն և յեկեղեցի
Հայաստան ժողովուրդոց, յորմէ ոչ ինչ եկն կարող լսել և օգտել
ժողովուրդը, այսպիսի աշխարհի յանդիմանեց լեզուին Վարսից,
Կարապետ 30. «Վարսից անձն յորդորեալ փափագէր յուսումն
հայերէն գիտութեան, որպէս ի խաւարէ Վարսի ամսագրայն
գրեմէալ ի լոյս ինչ պիտի. . . (բանդը յառաջ քան զգիրս գրեմ)
Վարսի մեծամեծ և անօգուտ ուսմամբ աշխատեալք յիշարար
յորոց բողոքութիւն ժողովուրդը ունայնք և թափուրը հրաժար
եալք գնային յեկեղեցւոյն և ուսուցիչք յորոց հանելով և հա
ռաչելով զգնային զանոս ջանն իւրեանց»:

(29) Պատմութիւն Սարգսից, գիրք 3. գլ. 36. «Չե
յայտնում գիր գրութեան Հայոց լե ևս էր լեալ և Յունակա
նաւ ժողովին եկեղեցւոյ կարգը»:

(30) Վարսի Գրաւորութիւն 25. «Վարսի և Յուն գրով փճարէին
յայտնում գրքը թագաւորին Հայոց արքունի գրարէն զճնայն
և զհրապարակութեան»:

նեղու համար բարեհաճեցաւ 100 բաժին առնուլ . իւր օգոստոսիայլ մայրը Վալիտէ Սուլթանը ևս 50 բաժին առաւ : Սէն Լյապարգոսը և տէրութեան պաշտօնեաները (մինիսթր) ընդ ամէնը 281 բաժինից գրուեցան : Միւս 446 բաժին առին տէրութեան միւս երեւելի գործակալները , ընդհանուր կուսակալները և օրինականները (իւլէմս) նմանապէս սեղանաւորները և մայրաքաղաքիս զինուոր վաճառականները 207 բաժին առին . ուստի ընդ ամէնը 1084 բաժինը արդէն առնուած են և մնացեալն ալ անտարակոյս մօտեքսկառնուին :

Վալիտէ աւելորդ կը համարիմք յառաջ բերել այս ընկերութենէն ծագելու բարի հետեւու թիւնները . որոնք գրեթէ յայտնի են ամէնուն :

Արքունի հրովարտական
Պէտք միջան ընդհանուր կուսակալ կարգեցաւ թուական նախագին և այս առթիւ Սիրիմիստի անտիքան ստացաւ :

Վաղարիկ կառավարիչ Վէհի փաշան Պաղատատի ընդհանուր կուսակալ կարգեցաւ :

Վաղարիկի կառավարիչ Սուսալ Սաթիթի փաշային Վաղարիկ կուսակալութիւն յանձնուեցաւ :

Վաղարիկ ընդհանուր կառավարիչ Համաթի փաշան Վաղարիկի կուսակալ կարգեցաւ վեղորութեան աստիճանաւ :

Միւս 10ին խիտնեցողունէն հասաւ ի կոստանդնուպօլիս Թէփէ Պաշէ շաքեհաւը . որուն մէջն էր Հալիպի նախորդ կուսակալ Սուսալ Սաթիթի փաշան և 150 հոգիի չափ կարանաւ որներ . որոնք Հալիպի ապստամբութե գլխաւորներն են : Լրտուի թէ ասանցմէ ամէնէն շատ յանցաւորները ի թի (բիւրէկ) պիտի յուղարկուին և մնացեալները զինուորութեան պիտի գրեն :

— Սինչե ցայսօր 50 զուռ շէն պակաս գրաւաթուղթ չկար . ուստի կառավարութիւնը ցանկաւ լով մայրաքաղաքիս մանրամասն գործառնութիւնները զիւրացին 25 զուռ շէն արժեքով գրաւաթուղթ ևս պիտի հանէ կրան . բայց ասանց համար տակոս պիտի չորուի :

— Ի Պէյոթու թէքքէի փողոցը ամսոյս 10ին գիշերը հրկիզութիւն մը պատահեցաւ , և այնտեղ եղած 8 — 10 խանութները հրոյ ճարակ էղան :

— Պոստիայէն հասած վերջի լուրերը կը ծանուցանեն թէ ընդհանուր հրամանատար Իսմէր փաշան մեծ յաղթութիւն տարեր է յիշեալ նահանգին սուրտաւայ լիւսայ . որոնք չկրնար զէմ գընել կայսերական զօրաց սկսեր են փախչել :

— Ի թաղոյս օգոստոսի 18 թերթին մէջ գրք ված էր , թէ օգոստոսի 18 թերթին տկանաւ կուռ նշան մը սահմանեց Վաղարիկի և Խորբէրի զի առաջնորդ արժանապատիւ տէր Վրիգորիս վարդապետին ի վարձատրութիւն անոր հոգեւորական բարեկարգ կառավարութեանը , և թէ մօտէքս պիտի յուղարկուի իրեն , Վրդ այս գահաւանկութեան նշանը անցեալ չարթու Քարճաղոյն Պոնէն շնորհուեցաւ անոր , և ամենապատիւ զորք բազան Պատրիարքին կողմանէ յուղարկուեցաւ յիշեալ խոհեմափայլ Վաղարիկին :

ԱՐՏԱՐԻՆ ԵՐԵՐԵՏԻ

ԱՅԳՂԵԱ . 1 յնտոն , 6-18 խիտնեցողուն : Ի որտ Բէրբերութիւն անցեալ չարթու մեծ հաղթելով մը ըրաւ . որուն ներկայ էին Ռատոմիլի զօրապետը , ալիքին Բրուսիոյ արտաքին գործոց նախորդ պաշտօնեան , Վաղարիկի գեղարար , Բրուսիոյ գեղպան մօսիւ Պէնսըն իւր լծակցով , և իւր յարմար և լնդղիացի երեւելի անձինք :

— Սէնին (Բրիգանիոյ) երկիրը Հռոմի եկեղեցւոյ եպիսկոպոսական վիճակաց բաժնէրու պապական կարգադրութիւնը զանազան խռովութեանց պատճառ կըլլայ միշտ . քանզի դժբաղդութեամբ կրօնական կիրքերը , որ երկար ժամանակէ ի վեր հանդարտած էին , նորէն զրգուռ եցան երկու կողմէն ալ : Յիշեալ կարգադրութեանը հաւաստի խիտնեցողուն մէջ հրապարակական ժողով մը (միթինգ) գումարուեցաւ , աստիկ կուռ ծագեցաւ բողոքականաց և պապականաց մէջ . և հետեւեալ օրոք օտարականութեան մարդոց գէմ գըրք վեցաւ , երկու զինուոր սպանուեցան , և ուրիշ մարդիկ ալ չարաչար վերաւորեցան : Հատ չան

ցաւ գումար մը կանոնաւոր գորք հասաւ աս կըլուրն տեղը . և անմիջապէս ցուցեց զբաղմունքի . յետ այնորիկ հանգստութիւնը նորոգուեցաւ : Կառավարութիւնը հարկաւոր քննութիւններ ի գործ կը դնէ այս խռովութեան հեղինակները ի մանաւոր , և կը հաստատեն թէ բողոքին հռոմէական գլխաւոր անձինքը մասնակից եղած պիտի ըլլան այս արկուկը հանելու :

ԳԱՅՂԵԱ . Փարիզ . 8-20 խիտնեցողուն : Վաղարիկի երեւելի գէպը մը չկայ . կառավարութիւնը միշտ խիտ միջոցներ ի գործ կը դնէ հասարակաց հանգստութիւն անջնաւ պահելու համար :

Փարիզի լրագրողները լեցուն են դատաստանական քննութեանց մանրամասն և ընդարձակ պատմութիւններով վերապատուելի Ի որան կըլլան բահանային դատաւարութեանը վրայ : Վիկա Սէն Դէրմէն գիւղաքաղաքին ժողովրդապետն էր , որ Սատամարի Սաղուն տիկնոջ հետ յանցաւոր կապակցութիւններ ստեղծուելէն ի զատ , իրեն ծառայող խեղճ կինն ալ թուանաւորեալ սպաններ է , ըստորում տեղեակ ըլլալով անոր չարագործութեանը , սպաննացի է բանակաւորութեան մը մէջ , թէ պիտի գրուէր ուր որ հարկն է : Հարանգի բաժնին երգուեալ դատաւարաց (միւրի) առջև խիտնեցողուն բողոքին մէջ հրապարակու և ի ներկայութե բաղնիքի մարմնի մէջ աս գաղթականութեան դատը տեսնուեցաւ , և յիշեալ անարժան քահանայի բանական աշխատութեանց (բիւրէկ) դատաւարութեանց մինչեւ ցմահ :

ԲՈՒՄԻԱ . Պէրլին , 7-19 խիտնեցողուն : Վաղարիկի անձինքը անհամբերութե կը սպասեն ազգային խորհրդանոցին գումարուելուն , որինչպէս յայտնի է , յուսկարի Յին բոս նոր տու մարի պիտի բացուի . ուստի առայժմ նոր գէպը մը չկայ : Բրուսիոյ և Վատրիոյ կառավարութեանց մէջ համաձայնութիւն մը կը տեսնուի գերմանական խնդրոյն վրայ . և եթէ հետեւեալ բար խորհրդանոցը գէմ գընելու չըլլայ այս համաձայնութեանը , տարակոյս չկայ որ բարեկամութիւն վախճան մը պիտի ընդունի այս ծանր խնդիրը , իրէկ պաշտօնէից ժողովը գումարուեցաւ . ուր Տրէտտա բողոքը ըլլալով խորհրդոյն կարգադրութեանցը վրայ զիջաբանութիւններ եղան :

ԱՄՍԻՒԱ . Վէննա , 12-24 խիտնեցողուն : Տրէտտա բողոքը գերմանական խնդրոյն կարգադրութե պատճառաւ գումարուելու ժողովին ներկայ գտնուելու համար ամսոյս 9-21ին մեկնեցաւ ասկէց Ե վարցիկայի իշխանը ընկերութե մէկ երկու խորհրդականաց : Յիշեալ ժողովին մէջ մօսիւ տը Սանթայիլի ալ անձամբ ներկայ պիտի գտնուի Բրուսիոյ տէրութեան կողմանէ :

— Օմանեան նոր դեսպան վախճալով Վրիգէ Ֆէնտին անցեալ չարթու պատիւ ունեցաւ վեհապառ կայսեր ներկայանալու , որուն յանձնեց իւր տիրոջ օգոստոսի 18 թերթին տուած դեսպանական նամակը :

— Սարաջոստ Ռատոմիլի տեղէն մեկնեցաւ Խոսիս վերապառնալու համար :

— Իրամանութե զթը արժամ տտակի հետ փոխելու համար 31-32 առ 0/0 պահաւի կըտրուի :

— Կրուսի թէ կարտիսիլ Նոնէլլին ծանուցական գիրք խրկած ըլլալ Վատրիոյ կառավարութեանը , որպէս շահական վիճակաց մէջ գտնուած աւտորիտի զօրքը պակսեցնէ , բանդի այս զօրաց թիւը 20 հազարի կը հասնի , որոց ծախքը Հռոմէական ժողովրդաց վրայ է :

ՅԱՆՈՒՆ ԵՐԵՐԵՏԻ

Չմուտն , 22 խիտնեցողուն :

Սեմարգոյ Սրբազան (Թադէոս) աղան , որ ի վերջի քաղաքական ժողովին (չուրային) անդամ է , անցեալ կիրակի իրիկունը մեծածախ հաղթելով մը ըրաւ ի պատիւ նահանգի իւր կուսակալ բարձրապատիւ Հալի փաշային : Վրժանայարգ կոչմանը ամէն կերպ շքեղ զանդարտեց ի գործ դրած էր , սեղանը բազմատեսակ համադրուկներով ընկերով փառաւորապէս զարդարուած , և դասք նուազածուաց ու ծագիւհատակ

երգեցիկ հայագի մանկանց զմայելի տեսարան մը կը ձեռնարկէին այս հանդէսը իրենց բաղարար երգոց և նուազարանաց ներդաշնակութեամբ : Բարձրապատիւ փաշան մեծապէս գոհ եղաւ այս կոչուեցէն , ուր եկած էր իւր պաշտօնատարները , և երբոր մեկնեցաւ , կէս գիշերը անցած էր :

— Պարտից վեհապառ Հահին թարգման մեծապատիւ Վալիտէն Յոհաննէս աղան երկու շաբթի օրը աւտորիական չոր եկաւ ու մեկնեցաւ իրիկուն երթալու . ուսկից Վէննա ծանապարհորդութիւն մը պիտի ընէ : Յիշեալ երեւելի պաշտօնատարը երկու ամիսի չափ Լաւրայտ պորտուէն ետեւ , վերադառնալով Վրիգէի գոյ , և տուէց պիտի վերադառնալ ի թիւ հրան :

— Չորեքշաբթի օրը բաւական ձիւն եկաւ , որ գրեթէ մէկ թաղաքի ժողովուրդաց և բոլոր տանիքը , փողոցները , և ամէն տեղ շուտով ձերմեցան . այս տեսարանը նոր է Օմիսնայոց ոչ համար . ըստորում շատ տարիներէ ի վեր այսպէս ձիւն եկած չէր : Յօրտըր բիւ մը տատկուցաւ և Ռեօմուրի ջերմացիքը 3 ամիս ձիւն իջաւ :

— Չորեքշաբթի գիշեր , որ հինգ շաբթի պիտի ըլլանար հրկիզութիւն մը պատահեցաւ . քաղաքիս ազգային գործառնան մէջ Վալիտէն ըստած . որուն գրեթէ կէսը այրեցաւ : Բարձրապատիւ Հալի փաշան , և մարտապետ Վալիտէ Վատրի փաշան և զինուորական փաշան իրենց ներկայութեամբ մեծապէս օգնեցին հրդեհին մարելուն :

— Սինիմիլի Հալից եկեղեցին անցեալ չարթութե գողեր մանր են , և այնտեղ եղած պահապանը տարձանակով վերաւորեր են մահու չափ : Երանանակի ծայրէն գրադիները արթննալով , գողերը փախեր են առանց բան մը վերցնելու : — Վալիտէ Վալիտէն , որ Վերութի ըստաղարական ժողովին նախորդաւ և վերապատուէ ի կայսերական հրամանաւ , անցեալ չարթու մեկ ի վեր Վրիգէ կը գտնուի օգոստոսի 18 թերթին համարուր բանի մը օր . ես միւսալով կոստանդնուպօլիս պիտի երթայ , և բիւ ժամանակէն պիտի գտնուայ ի Վերութի իւր բարձր պաշտօնը շարունակելու :

ԱՐԵՎԼԱՅՍ ԵՐԵՐԵՏԻ

Չմուտն , 22 խիտնեցողուն :

Վաղարիկ առեւորդին վրայ յայտնաւոր գրեթէ նոր փոփոխութիւն չունիմք ծանուցանելու : Վիկին գիշեր քիչ մը իջաւ . այսօրուան արժեքը 103-103 1/2 զէ չէ չէր : Վաղարիկ տեսակը հաղիւ թէ 66-68 զուռ շէն կը ծախուի : Տարեւը 250-260 զէ չէ չէր թափուած է : Նիւրիին հօսան 15-15 1/2 զուռ շէն :

Բիւսայ Երանալիս-Թեան :

Ի յնտոն 109-110 3/4 հինգնոցով :
Սարտիլիա 175 1/2 — 176
Թրեոտ 340

ԾԱՆՈԹՆԵՐ

ՀԱՄԱՐՈՑ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լուստակցութիւնը ի պէտս մանկանց :
Թարգմանաց ի Վաղարիկին ի Տաղիկան լեզու

ՊԱՐՈՆ ՆԱՍԻՓ ՄԱՆՈՒՓ

Մյուս 4-րդի գիշեր լեզուէն իւր արարական է . բայց և այնպէս իրան մեծապէս օգնել քաճիկէն կամ գաղղիւրէն լեզուն նոր սովորելու . ըստորում քաճիկէն խորհմանութեան քով գաղղիւրէն բնագիրն ալ տրուած է :

Հիշեալ իւր այս աշխատարանին նոր խառնել լեզուաբանի վերաբերուլ բարձրապատիւ (հմեպ) լեզուի փաշային , որուն ուսումնականաց պաշտան լեզուը յայտնի է :

Մյուս պաշտանի բարձր անունը իրեւալ գրիկն ծախալ բողոք ըլլալով , անպարտաւոր անոր յաճող ելլել ասպարհալու ատիկ մը պիտի լըլլայ :

Կըտիւրի Իւրի Բրիգանիայի Երբայը 15 շաբթուա :

Հրատարակելու տէր լրագրոյն ,

Ղալիա Ղ . Պալապարիս :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԵՎԼԱՅՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ